

УДК 025.5

*Михайло Геращенко,
професор Національного
авіаційного університету*

*Людмила Добровольська,
доцент Національного
авіаційного університету*

До питання про новітню бібліографічну терміносистему (на правах дискусії)

Автори статті, яка носить дискусійний характер, подали нові бібліографічні терміни, що збагачують теоретичний розділ вітчизняного бібліографознавства та бібліографічну практику бібліотек, Книжкової палати України, органів інформації України.

Ключові слова: бібліографія, посилання, бібліографічна терміносистема.

Вітчизняне бібліографознавство, як відомо, складається з чотирьох елементів: теорії, історії, методики та організації. Кожна з названих частин має свій об'єкт дослідження та вивчення. Центральною темою теоретичного розділу бібліографознавства є сучасна терміносистема та перспективи її розвитку.

Слід зауважити, що базовим поняттям вітчизняного і зарубіжного бібліографознавства є термін "бібліографія" (від грец. "biblion" — книжка і "grapho" — пишу). Але в сучасних умовах він означає ширше поняття: це виявлення, опис, облік, систематизація, аналіз, бібліографування друкованих і рукописних видань. Цікаво, що протягом століть не було сформульовано наукового визначення терміна "бібліографія". Існували різні його тлумачення: списки, покажчики, огляди; обслуговування читачів у бібліотеках; вивчення бібліографії в стінах навчальних закладів; написання наукових робіт із питань бібліографії. І нарешті в 1970 році Держстандарт СРСР вирішив покласти край цій полісемії. Був вироблений документ, а саме "Библиография. Термины и определения" (ГОСТ 6.998—70), де чітко визначено, що бібліографія — це галузь науково-практичної діяльності з підготовки і доведення до споживачів бібліографічної інформації, необхідної для ідентифікації та використання в суспільстві.

Документ став спільним для бібліотекознавців, бібліографознавців, документознавців, архівознавців, музеєзнавців, інформастиків тощо [1, с. 2].

Як справедливо передіравав відомий російський бібліографознавець І. Моргенштерн, "нам необхідно об'єднатися в окремі терміни для майбутнього..." [5, с. 28].

Термін "бібліографія" породив інші, а саме: типи, види та жанри бібліографічних посібників, об'єкти та суб'єкти бібліографії, класифікація бібліографічних посібників та багато інших. Всі вони не втратили свого наукового значення і успішно прижилися на науковому ґрунті.

Слід відзначити, що першими, хто збагатили бібліографічну терміносистему, були російські дослідники (В. Анастасевич, М. Рубакін, пізніше — О. Коршунов, А. Барсук, І. Моргенштерн, І. Решетинський та багато інших) [4; 5; 6; 7]. Активно до цього процесу долучились і українські вчені: І. Корнейчик [4], фахівці Книжкової палати України, провідний документознавець та бібліографознавець Г. Швецова-Водка [10—17]. Її перу належить низка робіт із проблем вітчизняного бібліографознавства, зокрема і з бібліографіч-

ної терміносистеми. Ця проблематика в її працях займає провідне місце. Як слушно вона зазначає в "Короткому термінологічному словнику із бібліографознавства та соціальної інформатики", "більшість термінів, що стосуються бібліографознавства, в цих стандартах відсутні" [17, с. 6].

Тому є потреба звернутися до новітньої бібліографічної терміносистеми, адже, як свідчить бібліографічна практика бібліотек, Книжкової палати України, органів інформації, ніщо не може бути законсервованим без розвитку, збагачення, в тому числі і в галузі бібліографічної терміносистеми.

Бібліографічна грамотність, або бібліографічна культура. Запропонувала Н. Королевич, перший професор у галузі бібліографії в Україні, яка довгий час очолювала кафедру книгознавства та бібліографії столичного ВНЗ культури. Цей термін означає чітку відповідність бібліографії, бібліографічної діяльності всім нормам, напрямам та вимогам вітчизняних і зарубіжних стандартів згідно з фаховим оформленням наукових робіт (дисертацій, монографій, навчальних підручників та посібників, методичних розробок, дипломних, курсових робіт, статей тощо). Тому не випадково бібліографічну діяльність фахівці розглядають як точні науки — фізику, хімію, математику, оскільки як у кожній формулі її елементи мають бути на своєму місці, так і в процесах бібліографічної діяльності всі її складові мусять відповідати стандартам.

Бібліографічна евристика — цей термін запропонував відомий російський книгознавець та бібліографознавець П. Берков, його перу належать три видання однойменної книги (вийшли в Москві в 1950, 1960, 1980 роках). Суть цього терміна полягає в тому, що за допомогою бібліографії, бібліографічної діяльності віднаходяться або зовсім невідомі, або маловідомі документи. Цей пошук, власне, і спрямовує бібліографічна евристика, методика якої активно використовують у бібліотеках, архівах, музеях, інших документознавчих центрах, що засвідчують як вітчизняні, так і зарубіжні органи масової інформації [3, 168 с.].

Пропонуємо до творчих роздумів нові терміни, адже спільний діалог сприяє народженню істини, тим більше що в Україні успішно формується вітчизняна бібліотечно-бібліографічна, документознавча науки, інформаційна система.

Бібліографічна діагностика. Цей термін означає відповідність документа його значущості, вагомості або нікчемності. Завдяки бібліографічній діагностиці можна вирізнити як визначний раритет, так і плагіат чи компіляцію.

Бібліографічна інтуїція. Слово "інтуїція" означає відчуття, передбачення. Фахова інтуїція дозволяє не переплутати чоловіче ім'я з жіночим, визначити, чи це бібліографічний опис цілого документу, чи його частини, друкованого видання чи рукописного.

Бібліографічна інверсія. Це відсилання до номера іншого документа (скажімо, в "Літописі книг"), близького за проблематикою.

Бібліографічна професіограма. Передбачає, за свідченням російського бібліографознавця М. Вохришевої, визначення груп фахівців, у яких:

- професійні й людські якості органічно доповнюють одна одну і відповідають найвищим вимогам;
- професійні якості переважають над людськими;
- людські якості переважають над професійними;
- і те, і інше лишає бажати кращого.

Пропонуємо увазі фахівців ще один термін, який умовно можна назвати "кон'юнктурна або рекламна бібліографія".

Цього терміна немає в жодному навчальному підручнику чи посібнику, але він використовувався в діяльності бібліотек України ще в першій половині XIX століття. Передові українські та російські діячі науки, освіти та культури почали створювати у великих містах так звані приватні бібліотеки. Таку бібліотеку 1843 року в Києві створив відставний капітан П. Должиков. У приватних фондах цієї книгозбірні було майже 4,5 тис. книг класиків російської, української та зарубіжної літератури. Власник бібліотеки мав на меті як поширення грамотності серед народу, так і одержання певного прибутку за користування літературою. Для бібліотеки він склав нетрадиційний каталог з незвичною назвою "Аптека для душі", який готувався не на каталожних картках, а на папері великого формату і виставлявся у вітрині. Звичайно, це привертало увагу читачів, і ефективність роботи книгозбірні була очевидною. У наш час цей особливий вид бібліографії покликаний боротися за читача в бібліотеці, за покупця у книжковому магазині.

Слід наголосити, що кілька років тому Національна парламентська бібліотека України підготувала і опублікувала рекомендаційний біографічний покажчик "Тої слави козацької повік не забудем". Він став взірцем для бібліографічної діяльності бібліотек України. Саме якість і актуальність бібліографічних ресурсів є важливими складовими їх подальшої підготовки та опублікування.

Що стосується новітньої бібліографічної терміносистеми, то вона, безперечно, буде розвиватись і збагачуватись.

Список використаної літератури

1. *Бібліографія.* Термины и определения : ГОСТ 6.448—70. — М., 1971. — 12 с.
2. *Бібліотечное дело :* термінологія слів / Рос. гос. б-ка. — М., 1997. — С. 46.
3. *Берков П. Н.* Бібліографическая эвристика / П. Н. Берков. — 3-е изд. — М., 1980. — 168 с.
4. *Корнейчик І. І.* Історія української бібліографії. Дожовтневий період / І. І. Корнейчик. — Харків : Ред.-вид. відділ Книжкової палати УРСР, 1971. — 275 с.

5. *Моргенштерн И. Г.* Терминологические заметки / И. Г. Моргенштерн // Советская библиография. — 1966. — № 2. — С. 82—83.
6. *Решетинский И. И.* Первый Государственный стандарт на библиографическую терминологию / И. И. Решетинский // Советская библиография. — 1970. — № 3. — С. 11—16.
7. *Словарь библиотечных терминов* / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина ; общ. ред. О. С. Чубарьяна. — М., 1976. — С. 57—58.
8. *Швецова-Водка Г. М.* Документознавство : словник-довідник термінів і понять : навч. посібник / Г. М. Швецова-Водка. — К. : Вид-во КПУ, 2003. — 160 с.
9. *Терминологический словарь по библиотечному делу и отраслям знания / Б-ка по естественным наукам.* — М., 1995. — С. 73.
10. *Швецова-Водка Г. М.* Документознавство : словник-довідник термінів і понять : навч. посібник / Г. М. Швецова-Водка. — К. : Знання, 2011. — 319 с.
11. *Швецова-Водка Г. М.* Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. для студ. вищ. нав. закл. / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. — К. : Кондор, 2004. — 217 с.
12. *Швецова-Водка Г. М.* Інформаційна діяльність бібліотек: термінологічний підхід / Г. М. Швецова-Водка // Теорія, історія, організація та методика бібліографії : вибр. праці / Г. М. Швецова-Водка. — Рівне, 2011. — С. 175—179 ; Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — 1998. — Вип. 1 : Бібліотека. Наука. Культура. Інформація. — С. 242—246.
13. *Швецова-Водка Г. М.* Інформаційна діяльність бібліотеки: термінологічний підхід / Г. М. Швецова-Водка // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — 1998. — Вип. 1 : Бібліотека. Наука. Культура. Інформація. — С. 242—246.
14. *Швецова-Водка Г. М.* Комп'ютерна бібліографія: термінологічні роздуми // Г. М. Швецова-Водка // Теорія, історія, організація та методика бібліографії : вибр. праці / Г. М. Швецова-Водка. — Рівне, 2011. — С. 103—107 ; Вісник Книжкової палати. — 1996. — № 5. — С. 8—10.
15. *Швецова-Водка Г. М.* О применении ГОСТа на библиографическую терминологию / Г. М. Швецова-Водка // Теорія, історія, організація та методика бібліографії : вибр. праці / Г. М. Швецова-Водка. — Рівне, 2011. — С. 9—12.
16. *Швецова-Водка Г. М.* О Применении ГОСТа на библиографическую терминологию / Г. М. Швецова-Водка, М. Я. Серебряная // Советская библиография. — 1973. — № 2. — С. 66—68.
17. *Швецова-Водка Г. М.* Про терміносистему бібліографознавства / Г. М. Швецова-Водка // Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики / [Г. М. Швецова-Водка (керівник) та ін.]. — К., 1998. — С. 9—10 ; Теорія, історія, організація та методика бібліографії : вибр. праці / Г. М. Швецова-Водка. — Рівне : Вид-во Рівн. гуман. ун-ту, 2011. — С. 197—174.

Автори статті, котора носить дискуссионный характер, представили бібліографічні терміни, обогачаючі теоретичний розділ вітчизняного бібліографознавства і бібліографічну практику бібліотек, Книжкової палати України, органів інформації України.

The authors of the debatable article have suggested their own bibliographical terms and definitions. Enriching the theoretical section domestic bibliography competence and bibliographical practices of the libraries, the Book Chamber and informational institutions of Ukraine.

Надійшла до редакції 27 січня 2014 року